

Η διάρθρωση της επιστημονικής γνώσης και η «κοινωνία»

Γιώργος Τζιρίτας

Αντιπρύτανης Πανεπιστημίου Κρήτης¹

Η διάρθρωση της επιστημονικής γνώσης είναι αποτέλεσμα της ιστορικής της εξέλιξης. Η πρόοδος είναι πλέον συνυφασμένη με την ειδίκευση σε *γνωστικά αντικείμενα*. Με αυτά ταυτοποιούνται και αναγνωρίζονται τα μέλη του *Διδακτικού και Ερευνητικού Προσωπικού*. Οι αντίστοιχες επιστημονικές κοινότητες συγκροτούνται μέσα από περιοδικές εκδόσεις και συναντήσεις, μέσα από την ανταλλαγή των ιδεών και τη συνεργασία. Συναφή *γνωστικά αντικείμενα* συνθέτουν τους *Τομείς* των επιστημών. Η παραγωγή γνώσης απαιτεί ειδίκευση σε συγκεκριμένο *γνωστικό αντικείμενο*. Η μετάδοση της γνώσης απαιτεί ευρύτητα γνώσης, γι' αυτό η αρμοδιότητα της ανάθεσης των διδασκαλιών ανήκει στους *Τομείς*. Η κάθε επιστήμη, όπως έχει διαμορφωθεί ιστορικά, καλύπτεται από τη «βασική λειτουργική ακαδημαϊκή μονάδα», το *Τμήμα*, και υπηρετείται από το *Διδακτικό και Ερευνητικό Προσωπικό* που πειθαρχεί στην αντίστοιχη επιστήμη.

Η μέγιστη συμβολή του Νόμου 1268/1982 ήταν ότι κατάργησε την έδρα, μια προσωποκεντρική οργάνωση των πανεπιστημιακών σχολών και εισήγαγε μια δομή με βάση την ίδια τη διάρθρωση της επιστημονικής γνώσης. Το υπό ψήφιση νομοσχέδιο έρχεται να αποδιαρθρώσει αυτή τη δομή, επαναφέροντας δυνάμει την έδρα, μέσα από έντονα προσωποκεντρικούς θεσμούς, και διαλύοντας ουσιαστικά *Τομείς* και *Τμήματα*.

Η δομή που εισήγαγε ο Νόμος 1268/1982, και διατήρησαν άθικτη όλοι οι Νόμοι που ακολούθησαν, γνώρισε βέβαια στρεβλώσεις στην εφαρμογή μέσα από «φωτογραφικούς» ορισμούς των *γνωστικών αντικειμένων*, ή από ευνοιοκρατικές κρίσεις μελών του *Διδακτικού και Ερευνητικού Προσωπικού*, ή ακόμα δυσμενή μεταχείριση των «διαφορετικά φρονούντων». Οι στρεβλώσεις ωστόσο δεν οφείλονται στη δομή, αλλά στους θεσμούς που κλήθηκαν να λειτουργήσουν τη δομή, και στην παιδεία των προσώπων που εφάρμοσαν τις θεσμικές λειτουργίες. Το Νομοσχέδιο δεν πείθει ότι μπορεί να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά οποιοδήποτε από τα παραπάνω προβλήματα. Αντίθετα, παρά την προσπάθεια βελτίωσης της αντικειμενικότητας των κρίσεων του προσωπικού, υπάρχουν βάσιμες υποψίες, λόγω της διοικητικής δομής, ότι οι νέοι θεσμοί κινδυνεύουν να επιδεινώσουν τις στρεβλές πλευρές, κατεδαφίζοντας ταυτόχρονα τις στέρεες δομές.

Έντονο δείγμα στεβλής ακαδημαϊκής ανάπτυξης στη χώρα μας ήταν η δημιουργία Τμημάτων, που δεν αντιστοιχούσαν σε επιστήμες, αλλά σε Προγράμματα Σπουδών. Υπήρξε συνευθύνη των κυβερνήσεων και μέρους των πανεπιστημιακών για τη στρεβλή ακαδημαϊκή ανάπτυξη των ιδρυμάτων. Υπήρξε μάλιστα πριν από χρόνια απόπειρα δημιουργίας των λεγομένων Προγραμμάτων Σπουδών Επιλογής, τα οποία βρήκε τη δύναμη να αποτρέψει η πανεπιστημιακή κοινότητα². Με το Νομοσχέδιο αντί να λύνεται το συγκεκριμένο μείζον πρόβλημα, υποβιβάζονται όλα τα Τμήματα σε Προγράμματα Σπουδών. Κι ενώ θα ήταν χρήσιμο, και είχε προταθεί, τα Τμήματα, είτε ξεχωριστά, είτε σε συνεργασία να μπορούν να οργανώνουν περισσότερα Προγράμματα Σπουδών, με τις ρυθμίσεις του Νομοσχεδίου αυτή η δυνατότητα δυσχεραίνεται, αφού θα δημιουργηθούν πιο αδιαπέραστα στεγανά μεταξύ των «νέων» προγραμμάτων σπουδών και των αντίστοιχων «ομάδων διδασκόντων». Αντί να υπάρξει ενδυνάμωση των Σχολών, μέσα από ανακατανομή αρμοδιοτήτων, που θα ήταν θετική μεταρρύθμιση, παγιώνονται οι υπάρχουσες καταστάσεις, «νομιμοποιώντας» ουσιαστικά «αυθαιρεσίες» του παρελθόντος.

Παρά τις αδυναμίες, παρά τις στρεβλώσεις, παρά τη χαμηλή χρηματοδότηση, παρά τον κομματισμό που επέβαλαν κατά κύριο λόγο οι εκάστοτε κυβερνήσεις, η επιστημονική παραγωγή στη χώρα μας

¹ Από 1^{ης} Σεπτεμβρίου 2011 και για όποιο διάστημα αποφασίσει η Βουλή των Ελλήνων

² Σημειώνουμε ότι πολλοί από τους πανεπιστημιακούς που στήριξαν τότε τα Προγράμματα Σπουδών Επιλογής είναι σήμερα θερμοί υποστηρικτές του Νομοσχεδίου.

είναι υψηλή. Σύμφωνα με την πρόσφατη έκθεση του ΟΟΣΑ³, που παράγγειλε το Υπουργείο Παιδείας, ο αριθμός των επιστημονικών δημοσιεύσεων αυξήθηκε από το 1993 ως το 2010, κατά 140% ως μερίδιο μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ και κατά 108% ως μερίδιο μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Υπάρχει άλλος τομέας υλικής ή πνευματικής παραγωγής της χώρας μας που να μπορεί να επιδείξει ανάλογες επιδόσεις; Θα έχει ενδιαφέρον μια αντιστοιχη μέτρηση μετά από 20 χρόνια μετά την εφαρμογή των κυβερνητικών σχεδιασμών. Θα υπάρξει ανάλογη άνθηση;

Βρισκόμαστε μπροστά σε μια μεγάλη αλλαγή μοντέλου Ανώτατης Εκπαίδευσης στη χώρα μας. Από ένα μοντέλο επιστημονικοκεντρικό, οδεύουμε σε ένα μοντέλο με κέντρο την «κοινωνία». Ωστόσο μέσα στην «κοινωνία» υπάρχουν αντιτιθέμενα συμφέροντα. Υπάρχουν ομάδες και στρώματα που επωφελούνται από την παραγόμενη και μεταδιδόμενη γνώση παράγοντας πλούτο. Είναι αναμενόμενο οι επωφελούμενοι να αναγνωρίζουν το όφελος και να συμβάλουν μέσα από το αναδιανεμητικό σύστημα φορολόγησης στο κόστος λειτουργίας της Ανώτατης Εκπαίδευσης. Ωστόσο το αρνούνται με πρόσχημα πραγματικές αδυναμίες του εκπαιδευτικού συστήματος, ή απαιτούν ισχυρή συμμετοχή στη διοίκηση για άσκηση ελέγχου. Ένα Πανεπιστήμιο με ποιοτικά ερευνητικά χαρακτηριστικά που επιδιώκει να μορφώσει το μεγαλύτερο δυνατό αριθμό νέων έχει υψηλό κόστος και συνακόλουθα μεγάλη ευθύνη.

Οι ηγετικές δυνάμεις αυτής της χώρας φαίνεται να αποποιούνται του ρόλου που τους επιβάλλει η ευθύνη της θέσης τους στην κοινωνία. Επιδιώκεται η συρρίκνωση του επιστημονικού δυναμικού της χώρας για να μειωθεί το δημοσιονομικό βάρος της Ανώτατης Εκπαίδευσης. Ο επιχειρούμενος εξορθολογισμός θα αποκλείσει σημαντικό αριθμό νέων από τα πανεπιστήμια, κατά κύριο λόγο τους προερχόμενους από τα πιο αδύναμα κοινωνικά στρώματα, και θα μετακυλίσει μέρος του κόστους από το Κράτος στις οικογένειες. Επιζητείται τελικά ο έλεγχος της Ανώτατης Εκπαίδευσης, ώστε από «ομάδες διδασκόντων» να εκτελούνται «προγράμματα σπουδών» που θα αποτιμά η «αγορά εργασίας» μέσω της συμμετοχής της «κοινωνίας» στα Συμβούλια Διοίκησης. Η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών και ερευνητικών λειτουργιών και επιδόσεων των ιδρυμάτων και των μελών τους είναι επιθυμητή και αναγκαία. Το Νομοσχέδιο ωστόσο δίνει κύρια τη δυνατότητα ελέγχου του δημόσιου κόστους, με σημαντική πιθανότητα επιβάρυνση του συνολικού κόστους για την εθνική οικονομία, αφού η επιβάρυνση της ιδιωτικής οικονομίας, δηλαδή των οικογενειών, θα είναι βαρύτερη για όλους και αβάστακτη για πολλούς.

Επειδή είναι ιστορική απαίτηση να ανθήσουν οι επιστήμες και επειδή η πραγματική κοινωνία ασφυκτιά από την πίεση μιας αδύναμης και φοβικής «κοινωνίας» ηγετών, είναι επείγον να μιλήσουμε για την επόμενη μέρα, αφού σε κάθε περίπτωση αναμένεται η φιλοσοφία του σχεδίου να αποτυπωθεί στο Νόμο που θα ψηφισθεί.

Η επόμενη μέρα θα πρέπει να βρει τις πανεπιστημιακές δυνάμεις ενωμένες στο σκοπό της ανιδιοτελούς υπηρετήσης των επιστημών, της μετάδοσης της γνώσης και κύρια της παραγωγής νέας γνώσης. Στα Συμβούλια Διοίκησης θα πρέπει να επιδιωχθεί η μέγιστη δυνατή εκπροσώπηση των δυνάμεων που νοιάζονται για ένα δημοκρατικό και αξιοκρατικό πανεπιστήμιο στην υπηρεσία ολόκληρης της κοινωνίας, διασφαλίζοντας την κοινωνική συνοχή και δίνοντας ανεμπόδιστες ευκαιρίες κοινωνικής ανέλιξης με στήριγμα την επιστημονική γνώση. Στις δυνατότητες που παρέχονται στη σύνταξη των Οργανισμών και των Εσωτερικών Κανονισμών να εισαχθούν δημοκρατικοί και αξιοκρατικοί θεσμοί που θα απενεργοποιούν τις αντιδημοκρατικές και αδιαφανείς ρυθμίσεις του Νομοσχεδίου και θα εξουδετερώνουν την υποταγή σε αλλότρια συμφέροντα.

Αυτή η χώρα αξίζει να παράγει επιστημονική γνώση, γιατί μπορεί.

³ <http://www.oecd.org/dataoecd/27/6/48407731.pdf>